

Javaslat nemzeti érték felvételére a Kapos–hegyháti Natúrpark Tájegységi Értéktárába

I. A javaslattevő adatai

1.	<i>A javaslatot benyújtó (személy/ intézmény/ szervezet/ vállalkozás) neve:</i>		
	Szabó Géza és Gedővári Bianka		

2.	<i>A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:</i>		
	Név:	Szabó Géza	Gedővári Bianka
	Telefonszám:	+36/30/405-3057	06202888443
	E-mail cím:	kaladeaa@gmail.com	gedovari.bianka@dombovar.hu

II. A nemzeti érték adatai

1.	<i>A nemzeti érték megnevezése:</i>
	A Kapos–hegyháti Natúrpark Apponyi-öröksége

2.	<i>A nemzeti érték rövid bemutatása, egyedi jellemzőinek, történetének leírása (3000-6000 karakter):</i>
	<p>Az Apponyi család hegyháti története Apponyi György, a későbbi megyei főispán hűgészi vásárlással vette kezdetét. Az uradalom György fia, Apponyi Antal (1751-1817) idején élte első virágkorát. Apponyi Antal a vásárolta meg a lengyeli uradalmat 1790-ben (más források szerint 1805-ben), és látott hozzá nagy energiával az új szerzemény felvirágoztatásához. Svájci minta alapján új tehenészetet („svájceráj”) és egy kisebb kastélyt is épített. Ő építtette többek közt a hűgészi és a mucsi templomot is. Apponyi Antal halála után a három fiútestvér közül a Lengyel környéki birtokokat gróf Apponyi József kapta. 1824-1829 között ő építtette az impozáns méretű kastély, borpincészetet és gőzfürdőt hozott létre, és felépíttette a lengyeli „kegyúri” templomot. József halála után Rudolf, majd Sándor következett az uradalom élén.</p> <p><i>Lengyel</i> a nagyműveltségű Apponyi Sándor alatt élte második virágkorát. 1878 körül, historizáló stílusban átépítették a kastélyt, majd egy tűzvész után 1906-ban ismét felújította. A kastélyban őrizték a híres <i>Hungarica gyűjteményét</i>, amit Apponyi Sándor még életében az Országos Széchényi Könyvtárnak adományozott.</p> <p>Ő támogatta Wosinsky Mór lengyeli és egyéb ásatásait, a Megyei Múzeum alapítását is. A faluban orvost alkalmazott, gyógyszertárat létesített, malmot, téglagyárat, utakat épített.</p> <p>Apponyi Sándor halála után özvegye az uradalmat és a kastélyt értékes berendezésével együtt a Magyar Nemzeti Múzeumra hagyta, s ezzel <i>Lengyel</i> fényes korszaka véget ért. A kastélyt kiürítették és évekig üresen állt, vagy raktárnak használták, 1945-ben a kitelepítésre ítélt németek gyűjtőtáborra volt. Ma az Apponyi Sándor Mezőgazdasági Szakiskolának ad otthont.</p> <p>A <i>lengyeli kastély</i> U alaprajzú, emeletes, összetett manzárdtetős, É-i és D-i homlokzatain közép- és sarokrízalítókkal tagolt kastély. A kerítésben K felől pilléres, kovácsoltvas gyalog- és kocsikapuk nyílnak. A főszárny É-i, udvari homlokzata középtengelyében manzárdtetős</p>

bejárati előépítmény kapott helyet, előtte két oszlopon konzolos, bábos erkéllyel. Az U szárainak találkozásánál a lépcsőházak manzárdtetős bővítményei láthatóak. A D-i, kerti homlokzat középtengelyének földszintjén pilléres, emeletén oszlopos, íves nyílású, timpanonnal és vázadíszes attikafallal lezárt, manzárdtetős portikusz található. A kastély részben alapincézett, a pincében fiókos dongaboltozattal. A Ny-i szárnyban kolostorboltozatos kápolna van, a XIX. század első felében készült kifestés feltárt részleteivel.

Az épület körül – Sedlmayer osztrák kertépítész tervei alapján – 1824-től hatalmas *park* kialakítását kezdték meg. Az 1870-es években Abel Lothar tervei alapján jelentős mértékben átalakították, angolpark jellegű növénygyűjteményt hoztak létre. Különösen szépek a park idős örökzöld fái, a 30–35 méter magas mamutfenyők, tuják, tiszafák. Az idős, egyedül álló fák közül figyelemre érdemesek a tölgyek, hársak, juharok és a platánok, valamint a kastély mögött álló hatalmas vérbükk. Tavaszi virágzásuk idején festői látványt nyújtanak a tulipánfák. A változatos növényzetű, idős fákban bővelkedő park fajgazdag madárvilág számára biztosít költő- és táplálkozó helyet. A parkban a környező dombvidéken előforduló madárfajok jelentős részével találkozhatunk.

A parkban további gazdasági épületek állnak, amelyek közül kiemelkedik a szintén a XIX. században épült, a bejárati részén oszlopos előterű, timpanonnal záródó lovarda. A kastélytól D-re copf obeliszk áll, amit gróf Apponyi Antal 1824-ben hozatott ide kölesdi birtokáról. Tőle Ny-ra egy, a XIX. század végén épült pilléres, nyerstéglafalazatú víztorony található. A ma is álló gazdasági épületek közül Apponyi József idejében épült a *borpincészet* – ma Apponyi-pincészet – épületegyüttese jelentős.

A település központjától É-ra fekvő dombon található a helyi népnelvben „*svájveráj*”-nak nevezett majorság gazdasági épületei és a személyzet lakóépületei. Az Apponyi-család 1824-ben megkezdett kastélyépítkezése után épülhettek.

Apponyi Antal egy kisebb kastélyt építtetett Lengyelen – a „kiskastély”-ban jelenleg postahivatal és óvoda kap helyet.

Apponyi József gróf a *lengyeli kegyúri templom* felépítésében is fontos szerepet játszott. A római katolikus templom helyéül az új kastélyhoz közel eső legelőrészt jelölte ki, melyhez támpontul szolgált a már 1828. előtti években megépített „Tizennégy Segítő Szent Kápolna”. Az ünnepélyes alapletételére 1846-ban került sor. Avilai Szent Teréz tiszteletére 1861-ben szentelték fel. A templom fala gróf Apponyi József szívét rejtí. Az ereklyét – aminek helyét fekete márványtábla jelzi a templom belsejében – a lengyeliek hálából hozatták haza Bécsből, ahol a grófot eltemették. Az Apponyi család többi tagja – így Rudolf gróf, felesége, Anna grófnő és Sándor gróf a családi sírboltban lelt örök nyugalomra.

Annafürdőn és Miklósmajorban (1900) – az Apponyiak által állított jellegzetes *tirol* jellegű *fakeresztek*et láthatunk.

Lengyel környéki erdők a XIX. században a gróf Apponyi család birtokában voltak. A hagyomány szerint Apponyi József gróf felesége, Pajacsevich Teréz grófnő reumás betegségének kezeltetése érdekében 1846-ban *gőzfürdőt* létesített a forrás közelében. A fürdő sorsáról a gróf végrendeletében külön is rendelkezett: „*a lakosság részére a fürdő maradjon fenn*”. A fürdőtelepen hétvégenként és ünnepnapokon a környékeliek részvételével mulatságokat, bálakat rendeztek. A fürdőt megöröklő Apponyi Rudolf gróf felesége, Benkendorff Anna grófnő szintén megkedvelte a fürdőhelyet, ezért azt továbbfejlesztették. 1900. évi halála után

<p>a telepet a grófnő tiszteletére „<i>Annafürdő</i>”-nek nevezték el. Az I. világháború idején gróf Apponyi Sándorné kórházat működtetett itt. Az egykori fürdő ódon, jó állagú épületei napjainkban is forrás környezetének meghatározó karakterelemei.</p> <p><i>Hőgyészen</i> szintén az Apponyi család örökségéhez kapcsolódik két kastély és a hozzájuk tartozó gazdasági épületek, melyek a település karakterének és épített örökségének meghatározó elemei. A <i>Mercy–Apponyi-kastélyt</i> 1722–1733 között építtette Claude Florimond de Mercy gróf. Az épületet 1784–1788 között az új birtokos, gróf Apponyi Antal György jelentős mértékben átépíttette. 1858–1859-ben Ybl Miklós vezetésével újját építették fel. Építészettörténeti jelentősége miatt 1958-ban műemléki védelmet kapott. A kastélyban sokáig nevelőotthon működött, később kastélyszállóként hasznosították. Az épületet 2002-ben felújították, fedett fürdővel bővítették.</p> <p>A település másik kiemelkedő szépségű épülete a <i>Lichtenstein-kastély</i>, amelyet az 1720-as években szintén Claude Florimond de Mercy gróf építtetett. Később több mint 150 évig az Apponyi-család birtokolta, majd házasság révén szállt a Liechtenstein családra. A Mercy grófok idejében uradalmi tisztviselő-épület, majd prefektusi ház volt, az Apponyiak korában a kancellária épületként, később tisztartói lakásként és irodaként hasznosították. Ez időben itt kapott helyett az uradalom archívuma is. 1927-ben alakította át lakóhelyévé Liechtenstein Alfréd, amikor átvette a hőgyézi birtokot. Ekkor kapták a homlokzatok neobarokk formájukat, s ez időben kapta helyben ma is használt nevét: hercegi kastély. A kastélyban a II. világháború végéig lakott a hercegi család. Az államosítás után egy ideig az állami gazdaság irodaházaként használták, a 2000-es évek elején kastélyszállóként működött. Jelenleg új funkcióját keresik a tulajdonosok. Az épület műemléki védelem alatt áll.</p> <p>A natúrparki települések közül <i>Mucsinak</i> van kötődése az Apponyiakhoz. A falu római katolikus templomának főoltára alatt egy üvegfülkében helyezték el <i>Valerius Felicianus keresztény vértanú viasszal bevont csontvázát</i>. Az ereklyét Apponyi Antal – aki 1820-26 között a Vatikánban volt követ – kapta XII. Leó pápától, és 1833-ban került mai őrzési helyére.</p>

<p>3. <i>Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett (500-1000 karakter):</i></p> <p>Az Apponyi család hagyatékai a Kapos–hegyháti Natúrpark területén, mind kultúrtörténeti, mint építészeti szempontból jelentősek. Kiemelkedik Gróf Apponyi Sándor munkássága, mely szorosan kötődik a világhírű régészeti lelőhely, a lengyeli birtokához tartozó Sanci-tető feltárásához, a Wosinsky Mórral közös szekszárdi múzeumalapításhoz is. Azonban művelődéstörténeti szempontból talán még ennél is fontosabb az könyvészeti gyűjtő- és kutatómunka, amelynek gazdag anyagát ma a Széchényi könyvtár külön gyűjtemény őrzi, s amelyért a nemzet nevében külön törvényben mondtak köszönetet. Az Apponyiak örökségének és Gróf Apponyi Sándor munkásságának a Kapos–hegyháti Natúrpark Tájégségi Értéktár-ba történő felvétele – a mára már kissé feledésbe merült – 1925. évi I. tc. megerősítése, az élete nagy részében a lengyeli kastélyában élő tudós magyar- és egyetemes kultúrtörténeti jelentőségének elismerése is.</p>

4.	<i>A nemzeti érték fellelhetőségének helye (település megnevezése, ha egy vagy két településhez köthető; földrajzi koordináta):</i>
	<p>Apponyi-kastély – Lengyel, GPS: N 46° 22,7397'; E 18° 22,2518'</p> <p>Apponyi-park természetvédelmi terület – Lengyel N, GPS: 46° 22,8672'; E 18° 22,3790' (főbejárat)</p> <p>Apponyi Sándor-féle borpince – Lengyel, GPS: N 46° 22,5960'; E 18° 22,0147'</p> <p>Majorsági lakó- és gazdasági épületek („svájceráj”) – Lengyel, GPS: N 46° 22,7018'; E 18° 22,1253'</p> <p>„Kiskastély” – Lengyel, GPS: N 46° 22,3993'; E 18° 22,2710'</p> <p>Római katolikus templom – Lengyel, GPS: N 46° 22,5192'; E 18° 21,9710'</p> <p>Tiroli feszület – Lengyel–Miklósmajor, GPS: N 46° 23,7170'; E 18° 21,3862'</p> <p>Tiroli feszület – Lengyel– Annafürdő, GPS: N 46° 23,3030'; E 18° 22,3067'</p> <p>Anna-forrás és környéke természetvédelmi terület – Lengyel, GPS: N 46° 23,3455'; E 18° 22,3103' (Annafürdő)</p> <p>Apponyi-kastély és parkja – Hőgyész, GPS: N 46° 29,8838'; E 18° 25,0427</p> <p>Lichtenstein-kastély – Hőgyész, GPS: N 46° 29,7840'; E 18° 24,9872'</p> <p>Római katolikus templom – Mucsi, GPS: N 46° 25,6080'; E 18° 23,3263'</p>

5.	<i>A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források) (max. 5):</i>
	Décsi Lajos et al. : Gr. Apponyi Sándor emlékezete Budapest, 1927
	W. Salgó Ágnes: Gróf Apponyi Sándor In: Gyűjtők és gyűjtemények. Budapest, 2009.
	Szabó Géza: Gróf Apponyi Sándor és Wosinsky Mór szekszárdi múzeumalapítása. In: Magyarország és Európa az Apponyi gyűjtemény tükrében.
	Kapos-hegyháti Natúrpark – natúrparki megalapozó szakmai háttér tanulmány (2017)

A vonal alatti részt a szakértői testület tölti ki!

6.	<i>A nemzeti érték szakterületi kategória szerinti besorolása (a megfelelő kategória vastagon szedésével):</i>		
	agrár- és élelmiszergazdaság	egészség és életmód	épített környezet
	ipari és műszaki megoldások	kulturális örökség	sport
	természeti környezet	turizmus	

Mellékletek

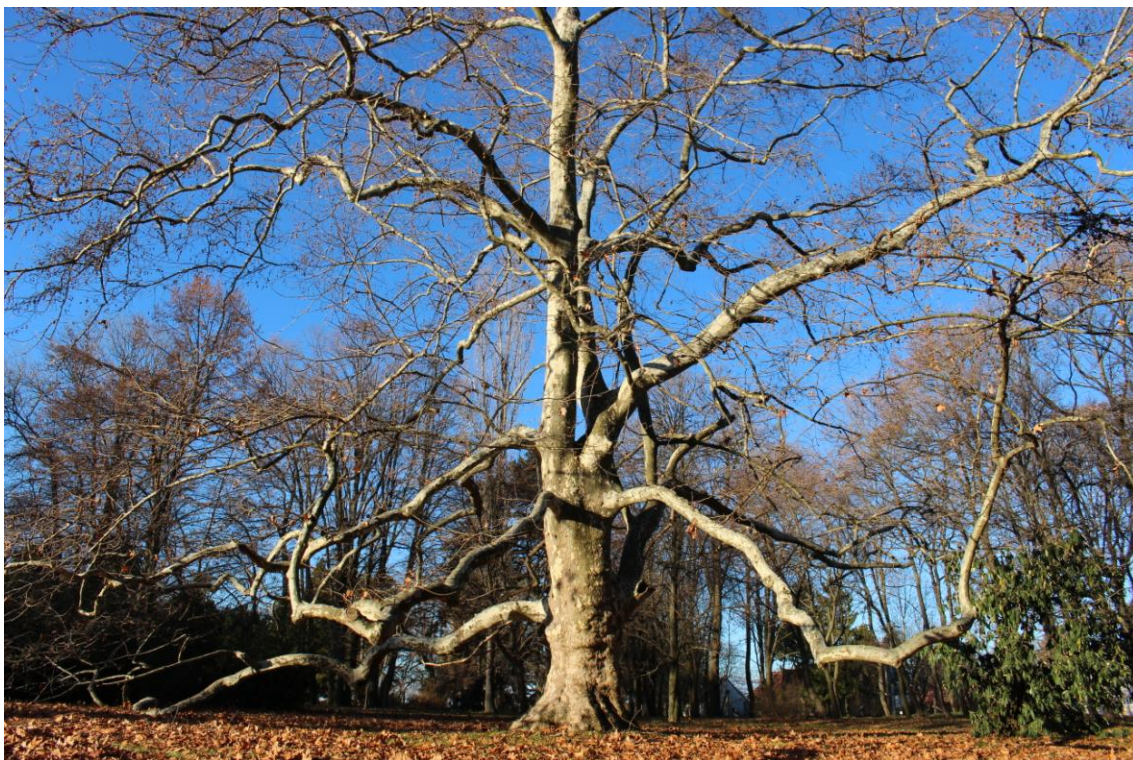
Gróf Apponyi Sándor szobra a lengyeli kastélynak parkjában

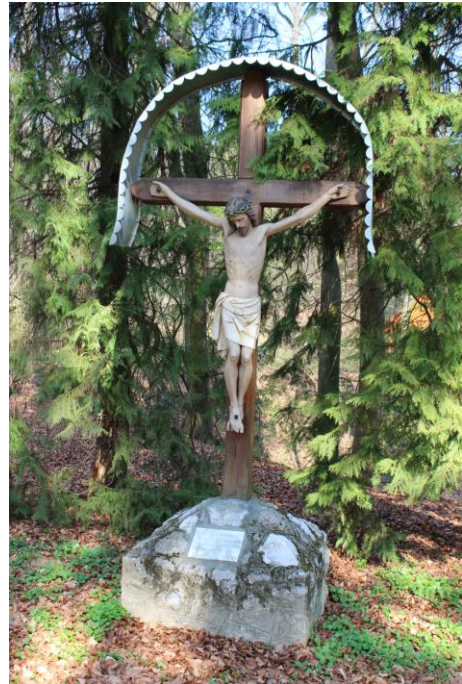
A lengyeli kastély (Fotó: dr. Kiss Gábor)

A lengyeli „kiskastély” (Fotó (dr. Kiss Gábor)

A lengyeli Apponyi-kastély parkjának részlete (Fotó: dr. Kiss Gábor)

Tiroli jellegű feszületek – Miklósmajor (balra) és Annafürdő (jobbra) (Fotók: dr. Kiss Gábor)